

közösség merje ismét magáévá tenni az eredeti jézusi szemléletet, azaz térjen meg, ne féljen attól, hogy elveszíti évszázadokig birtokolt hatalmát, hagyja el bátran hasznavehetetlenné vált megszokásait, és merjen a nagy katolikus hagyományhoz hűségesnek maradván kreatív, új utakat találni korunk emberéhez és a megcsontosodott, elkényelmesedett hívókhöz. Az igazán érdekes természetesen azonban az, miként fejt ki ezt a meggyőződését a svájci bencés szerző. Legalább öt fontos tényező kiemelhető ezzel kapcsolatban.

Először is az, hogy Werlen vissza-visszatérő figyelmeztetése szerint új kultúrára van szükség az egyházban. Az úgynevezett nyugati keresztény kultúra ugyanis nem azonos a jézusi alapokon nyugvó kereszténységgel, hanem annak részben eltorzult, részben kiüresedett formája. E ponton az olvasó alighanem hálás lenne a szerzőnek, ha a kívánatosnak tartott új kultúra és a pusztulásra megért „keresztény-humanista kultúra” merő szembeállításán túl lenne bátorsága árnyaltabb helyzetképet adni, de amit a kereszténynek beállított nyugat képmutatásáról és ürességéről mond, azzal még így is nehéz nem egyetérteni. Ami magát az egyházat illeti, Werlent szemmel láthatóan elsősorban a felülről irányított egyházi élet irritálja, és azok magatartása, akik „évszázadokon át ahhoz voltak szokva, hogy felülről, leereszkedően beszéljenek” (Hova 55.). Ezért hangsúlyozhatja, hogy „mindenekelőtt azoknak kell megtérniük, akik tevékenyen részt vesznek az egyház életében” (Hova 132.).

Másodsorban a megszokások ellen emeli fel a szavát, s arra int, hogy bizonyos keresztény szokásokat megőrizve a modern keresztények magától a hittől már könnyen eltávolodhatnak. Ebből fakad a két könyv hallatlanul kritikus hangvétele, mindaz a bíráló, amelyet a szerző a mai egyházi viszonyokra zúdít, másfelől az a bátorítása is, mely szerint senkinek nem kell félnie attól, hogy eltűnnek bizonyos megszokott formák, és újak, életképebbek alakulnak ki helyettük. Nyilván ennek tudható be, hogy bizonyos megszokásokhoz mereven ragaszkodó körökben Martin Werlen egyenesen „mitrás sátánnak” számít.

Harmadsorban a két kötet rendszeresen arra igyekszik felhívni a figyelmet, mennyire kártékony, ha úgy teszünk, mintha a kereszténységben minden világos és egyértelmű lenne, s mintha nem lennének felfedezésre és tisztázásra váró tényezők. A kreativitásra és az elodázhatatlan átalakulás türelmes végrehajtására vonatkozóan Werlen jellegzetes módon számos helyütt a benedeki regula útmutatásai alapján próbál támpontokat adni az olvasónak, például akkor, amikor azt hangsúlyozza, hogy azokat is meg kell hallgatnunk, akikről kulturális beidegződéseink

miatt nem várunk semmit (ilyenek voltak Benedek korában a legfiatalabbak).

Negyedszer, ami a tartalmi kérdéseket illeti, a két könyvben napirendre kerül számtalan olyan probléma, amely megfelelő kezelésre és megoldásra vár. Az alábbi felsorolás elemei mindenki számára ismerősek, de senki nem engedheti meg magának, hogy egy vállrándítással túltegye magát rajtuk: a svájci bencés szerint nincs megoldva a nők egyházi helyzete, az ökumenikus útkeresés ügye, a homoszexuálisok iránt tanúsított magatartás mintázata, a menekültek helyzete és a péteri szolgálat természete. Ki ne hallana nap mint nap ezekről a kérdésekről? De ki tudna kiemertető választ adni rájuk?

Ötödikként arról érdemes szót ejteni, hogy mi a két könyv pozitív hozadéka. Martin Werlen e téren marad leginkább adósunk. Tudja, hogy az egyházban a „zúgolódás” kártékony, a „kritika” viszont nélkülözhetetlen (bár a benedeki regulában jellemző módon az előbbi kifejezés fordul elő a leggyakrabban), de miközben az előbbitől tartózkodik (hangvétele sohasem válik uszítóvá), az utóbbira akkora hangsúlyt helyez, hogy a pozitív tartalmakra alig marad energiája. Felteszi ugyan azt a kérdést, hogy „mi a hitünk középpontja” (Hova 187.), és leír olyan szép mondatokat, mint például azt, hogy „mindannyian Jézus szeretetteljes pillantásában fürdünk” (Fókuszban 111.), a tapasztalatai keltette csalódottságának mintha nagyobb lenne az ereje, mint a keresztény hithez kedvet csinálni próbáló buzdításainak. A Martin Werlennél megszólaló hang ritkán hallható Magyarországon. A könyvek olvasása közben egyesek ujjongani, mások bosszankodni fognak. De talán mindenkiben kialakul majd az az igény, hogy a népszerű svájci bencés szerző egyszer írja meg a pozitív vetületét is annak, aminek most inkább csak azt a dimenzióját mutatja be, amelyet Európában lassan elsodor a történelmi idő: kinek öröme, kinek bánatára. (Ford. Szabó Ferenc Miklós; *Bencés Kiadó*, Pannonhalma, 2017 és 2017²)

GÖRFÖL TIBOR

A BILINCS A SZABADSÁG LEGYEN Mészöly Miklós és Polcz Alaine levelezése 1948–1997

„Van konszolidált hűtlenség is?” — teszi fel a kérdést Mészöly Miklós feleségének, Polcz Alaine-nek 1973 októberében, egy Dániába küldött levelben. Ez a téma, ez az erkölcsi dilemma — a nemrégiben kiadott levelezésük szerint — mindig is jelen volt a két író házasságában, mély lelki kapcsolatuk egyik visszatérő és soha meg nem oldódó töréspontja volt.

A probléma először akkor furakodott közénk, amikor szerelmük hajnalán, 1948-ban Mészöly „csavargó alkatahoz” méltó bánásmódot kért társától, amelyben a bilincset, vagyis az elköteleződést a szabadsághoz kötötte. Polcz Elaine ehhez az igényhez mérten egész életében azon dolgozott, hogy meg tudja adni férjének a teret és nyitottságot. Teste azonban újabb és újabb betegségekkel reagált a megalkuvásra, az érzelmek folyamatos elfojtására, amely az egyoldalú kompromisszum ára volt.

Tudták ezt mindketten, hiszen mind a lélektan kutató író, mind a pszichológus végzettségű, elismert tanatólogus értette a szomatizálás nyelvét. Változtatni mégsem tudtak. „Gondold csak meg, amikor az onkológiáról kijöttem, feküdtem és vártam a szövettanít, ott ültél a fotelben, elmondtad, hogy ezt nem tudod elviselni, hogy Te okoztad, hogy mit tétél velem, hogy így nem tudsz élni, és aztán elindultál egész napra K.-val autózni és aztán elfelejtettél este idejében hazajönni” — írja egyik szakító levelében Polcz Elaine 1974-ben. Elengedni mindennek ellenére soha nem tudták egymást. Bár sok időt töltöttek távol a másiktól, s többször is megpróbálták lezárni a kapcsolatot, végül egészen Mészöly Miklós haláláig, 2001-ig együtt maradtak.

Mindezt a házasságuk ötven éve alatt írt közel hétszáz levélből tudhatjuk meg, amely tavaly jelent meg a Jelenkor Kiadónál Nagy Boglárka értő szerkesztői munkájának köszönhetően. Bár beleselni egy házaspár nem nyilvánosságra szánt bensőséges párbeszédébe — évődő megjegyzéseibe vagy épp harcos konfliktusaiba — mindenképpen egyfajta kíváncsi kukkolást, az intim szférába való illetéktelen behatolást jelent, *A bilincs a szabadság legyén* című kötet olvasóinak lelki-furdalásán enyhíthet, hogy a két író maga ajándékozta teljes levelezését a Petőfi Irodalmi Múzeumnak. Hogy milyen megfontolásból tették, nem tudni, annyi mindenetre sejtethető, hogy az ötvenéves házasság alatt megfogalmazott üzenetek nem azzal a céllal születtek, hogy az utókor elemezze őket, ahhoz túl kemények, túl őszinték. Mindössze egyetlen mondat utal rá, hogy ha nem is komolyan, de számoltak ezzel a lehetőséggel: „Egy kis fülharapás, egy kis hónalj-szuszmogás. Az utókor számára ezeket a szavakat és a butaságokat ki kell húzni. A »ne cigizz« maradhat.” (225.)

Műveikben persze mindketten elég nyíltan vallottak arról, hogyan élték meg kapcsolatukat, izgalmas is lenne egy nagyobb lélegzetű tanulmányban összevetni a Polcz- és Mészöly-regények erre utaló részeit a levelezéssel. Ugyancsak érdekes lehetne a kortársak visszaemlékezéseit megvizsgálni, és kideríteni, hogy kívülről milyennek tűnt házasságuk. Hiszen kettejük kapcsolata mindig is beszédtema volt az irodalmi élet-

ben, és egyértelműen úgy tűnik, nagy figyelem övezi ma is.

Ezért is különösen érdekfeszítő a levélfolyamba való belemélyedés után egy kívülálló harmadik, a bennfentes tanú beszámolóját olvasni. Nadas Péter *Bármi jó* című esszéjében vall arról, hogy családi barátként milyennek látta ezt a szerelmet, s benne a két nagyhatású művész személyiségét: a mártíromságra és altruizmusra hajló sérült nőt, és az akaratlanul bántó, örökös bocsánatkérésben ragadt, sérült férfit. „Egy talpig racionális, föld jegyében született, görcsösségig kemény és csontos lény vonzódott egy levegő jegyében született, betegségetől törekény lényhez. És viszont!” — írja (852). Nadas emlékeinek felidézésével lerombolja kettejük szerelmének legendás magasságait, felülírja a „legszebb emberpárról” kialakult általános véleményt, ugyanakkor hozzá is tesz a Polcz–Mészöly mítoszhoz, amely szerinte mégiscsak egy végzetes szerelemről szól.

A levelezést és az esszét egymásra olvasva ugyanis minden különbözőség, harc, áldozat és bántás ellenére egy olyan kapcsolat rajzolódik ki, amely mély kötődésen, intellektuális bajtársiaságon, játékoságon és már-már földöntúli mentális összekapcsolódáson alapul. Számos levél bizonyítja például különös telepatikus képességük működését, amellyel mindig megéreztek, ha a másikkal valami kivételes történt. Az idő, a tér és a szavak távolsága nem akadályozta őket abban, hogy tudják, mi zajlik éppen a másikban. Ez lehetett az oka annak is, hogy szerelmük idővel megbonthatatlan függőséggé alakult, amelyben mind a ketten vergődtek, Polcz Elaine azért, mert nem tudott kilépni, Mészöly Miklós pedig azért, mert a fogságban nem tudott hű maradni.

Írásaikból persze számos olyan információ is kiderül, amely érdekes lehet az irodalomtörténet számára, például megtudhatjuk, hogyan dolgoztak, milyen írókkal tartották a kapcsolatot, vagy milyen nehézségekkel kellett szembenézniük a szocializmus évei alatt. De ez a kötet mindennek ellenére mégis elsősorban egy különleges szerelem krónikája, amely két olyan emberről szól, akik nehézségeik ellenére képtelenek voltak egymás nélkül élni. (Sajtó alá rendezte, a jegyzeteket és az utószót írta: Nagy Boglárka; Jelenkor, Budapest, 2017)

FORGÁCH KINGA

DARVASI LÁSZLÓ/SZÍV ERNŐ: AZ IRODALOM ELLENSÉGEI

Mit tehet egy író, akinek alkotói termete sem nem kicsi, noha kicsi írók „mindig is voltak” (91.), sem nem nagy, akinek, miként Szív Ernő megidézi, hatalmas alakja nem fért el a világban, „kilógott belőle, folyvást kiszaladt, kilépett a saját életéből, és